

TOLMIROS SKAPANEAS
HOMENAJE AL PROFESOR
KOSTAS A. DIMADIS

ΤΟΛΜΗΡΟΣ ΣΚΑΠΑΝΕΑΣ
ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗ
ΚΩΣΤΑ Α. ΔΗΜΑΔΗ

Edición de
Isabel García Gálvez y Olga Omatos Sáenz

Vitoria-Gasteiz

2012

© DE ESTA EDICIÓN:
Sociedad Hispánica de Estudios Neogriegos
Vitoria-Gasteiz

TÍTULO ORIGINAL:

Isabel García Gálvez-Olga Omatos Sáenz (eds.), *TOLMIROS SKAPANEAS. Homenaje al profesor K. A. Dimadis / ΤΟΛΜΗΡΟΣ ΣΚΑΠΑΝΕΑΣ. Αφιέρωμα στον καθηγητή Κ. Α. Δημάδη*. Vitoria-Gasteiz, Sociedad Hispánica de Estudios Neogriegos, 2012.

COLABORA: *Susana Lugo Mirón*

MAQUETACIÓN: *Isabel García Gálvez y Augusto de Bago*

ISSN: 1137-7003

DEPÓSITO LEGAL: Gr. 82-97

Ninguna parte de esta publicación, incluido el diseño de la portada, puede ser reproducida, almacenada o transmitida por ningún medio, ya sea eléctrico, mecánico, óptico o reprográfico, sin permiso previamente expreso de las editoras.

Η λυρική όψη της καθημερινότητας στην ποίηση του Ηλία Κεφάλα

Γιώργος Φρέρης
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Ο Η. Κεφάλας, ταλαντούχος σύγχρονος ποιητής που διαθέτει ένα πλούσιο συγγραφικό έργο¹, ζει σήμερα στο χωριό Μελίγιο Τρικάλων, μακριά από τα καθιερωμένα «εγκόσμια» της καταναλωτικής κοινωνίας, διατηρώντας σχέση με την φύση και όσα αυτός ο όρος εμπεριέχει. Σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ως αρνητής του κόσμου ή ως «κοσμοκαλόγερος» αφοσιωμένος σε μια ιδεολογία. Είναι ένας στοχαστής-ποιητής, που μακριά από τα κέντρα εξουσίας και τους «πνευματικούς κύκλους», βιώνει μια ήρεμη ζωή, αντλώντας χαρά και δύναμη από τα μυστικά της φύσης που αποτυπώνονται στην ποίησή του και που μ'αυτά μνεί τους αναγνώστες του. Γι αυτό το λόγο, στη σύντομη αυτή ανάλυση του ποιητικού του έργου, αφού ορίσω τι χαρακτηρίζουμε ως φύση, θα επικεντρωθώ στον ορισμό του λυρισμού, στη συνέχεια θα προσδιορίσω τον όρο καθημερινότητα και τέλος θα αποδείξω πως αυτοί οι δύο όροι απαρτίζουν τον τεχνικό πυρήνα και τα δύο βασικά χαρακτηριστικά της ποίησής του.

Με τον όρο «φύση» δεν εννοούμε μόνον το φυσικό ή οικολογικό περιβάλλον, αλλά και την ανθρωποκεντρική αντίληψη που εστιάζει την προσοχή της προς το «γενικό», προς την ιδέα εκείνη που αν και ξεκινά από τον άνθρωπο περιλαμβάνει και όσα τον πλαισιώνουν. Μ'αυτήν την έννοια, ο όρος ισοδυναμεί με τον φυσικό κόσμο, το σύμπαν, αλλά και την ανθρώπινη φύση ως μέρος του συνόλου της φύσης, που απαρτίζεται από τρία στοιχεία:

I. García Gálvez-O. Omatos Sáenz (eds.), *TOLMIROS SKAPANÉAS. Homenaje al profesor K. Dimadis / ΤΟΛΜΗΡΟΣ ΣΚΑΠΑΝΕΑΣ. Αφιέρωμα στον καθηγητή Κ. Δημάδη*. Vitoria-Gasteiz, Sociedad Hispánica de Estudios Neogriegos, 2012, 519-532.

το σώμα, την ψυχή και το πνεύμα, τα οποία της επιτρέπουν να αντιλαμβάνεται, να επεξεργάζεται και να ενεργεί σε φαινόμενα που αφορούν τον υλικό, ψυχικό και πνευματικό κόσμο. Αν όλα αυτά συνδυαστούν με τον λυρισμό, δηλαδή την εκφραστική διατύπωση όλων των προσωπικών συναισθημάτων δίνοντάς τους τα ευγλωττία υπέρμετρη και ομορφιά στην έκφραση, διαπιστώνουμε ότι ο λυρισμός στην ποίηση είναι μια κατάσταση πολύ πιο ευρεία και βαθιά, μια επιχείρηση που ξεπερνά τον αισθησιασμό και την ταύτιση και συνδέεται περισσότερο με τον απόλυτο έλεγχο του λόγου. Κατά συνέπεια, ο λυρισμός εκλαμβάνεται ως μια επεξεργασία λέξεων, εικόνων, ρυθμών και ήχων· ο ποιητής μεταμορφώνεται σ'έναν απλό μεσολαβητή των προθέσεων του που τον διεγείρουν, κι ο λυρισμός εμφανίζεται σαν μια δημιουργική διέγερση μέσω μιας λεκτικής περιπέτειας που τείνει να παρουσιάσει «ωραιοποιημένη» σε υπέρτατο βαθμό μια κατάσταση.

Λυρικό ποίημα είναι αυτό που εκφράζει ένα προσωπικό συναίσθημα αντί να περιγράφει γεγονότα ή καταστάσεις. Η

¹ Γεννήθηκε, το 1951, στο Μέλιγος Τρικάλων, σπούδασε Πολιτικές Επιστήμες στην Αθήνα, όπου έζησε από το 1969 έως το 1992. Σήμερα ζει στο γενέθλιο τόπο, εργαζόμενος στο Δημόσιο. Ασκεί λογοτεχνική και εικαστική κριτική, συνεργαζόμενος με περιοδικά λόγου και τέχνης. Ασχολήθηκε με το ραδιόφωνο και περιστασιακά με την τηλεόραση. Έχει μεταφράσει γαλλόφωνους ποιητές ενώ στη στήλη του περιοδικού *Ευθύνη*, δημοσίευσε κριτικές αποτιμήσεις προσώπων και κειμένων της νεοελληνικής γραμματείας, ως ύστερες εντυπώσεις από μια δεύτερη ανάγνωση. Σήμερα συμμετέχει στην έκδοση της επετηρίδας *Τρικαλινά*, η οποία συνιστά μια δημιουργική επισκόπηση των τεχνών και των επιστημών της περιοχής των Τρικάλων. Το έργο του αποτελείται από δέκα ποιητικές συλλογές (*Τα Μαστίγια*, 1980, *Μεταλλαγή στο Απροσδόκητο*, 1982, *Τα Φύλλα του νερού*, 1986, *Σκοτεινός μαγνήτης*, 1989, *Το Ερημο λυκόφως*, 1992, *Λόγος για την αβεβαιότητα*, 1997, *Τα Μνήστρα της αβύσσου*, 2003, *Σιωπητήριο χιονιού*, 2005, *Το Δέντρο που έγγνεθε τη βροχή και τραγουδούσε*, 2010)· πέντε δοκίμια (*Η Γενιά του ιδιωτικού οράματος*, 1987, *Η Κυριακή των ποιητών*, 1993, *Παράθυρα ονείρου*, 2000, *Νίκος Παππάς. Μια παρουσίαση*, 2002, *Το Χαμένο ποίημα*, 2009)· δύο συλλογές διηγημάτων (*Μεσημβρινά δαιμόνια*, 1997, *Χώμα, χρώματα*, 2007)· τέσσερα έργα για παιδιά (*Η μαγική τρομπέτα*, ποίηση για παιδιά, 2003, *Ανθισμένες καρδούλες*, αφήγημα για παιδιά, 2004, *Το λαιμαργό γουρουνάκι*, παιδικό παραμύθι, 2004, *Ιστορίες που δεν πρέπει να ξεχαστούν*, παιδικά παραμύθια, 2004)· ένα έργο με αφηγήσεις (*Φάσματα της ερημιάς*, 1999)· μία μυθιστορία (*Χιόνι στα όνειρα*, 2001) και μία ποιητική ανθολογία (*Ανθολογία Σύγχρονης Ποίησης - Δεκαετία 1980 - Ιδιωτικό όραμα*, 1989). Συνολική εκτίμηση για το έργο του έκανε ο Θεοδόσης Πυλαρινός, με τη μελέτη του: *Από την επίγεια αβεβαιότητα στη συμπαντική απραξία. Νύξεις και αναστοχασμοί πάνω στην ποίηση του Ηλία Κεφάλα*, εκδ. Γαβριηλίδης, Αθήνα 2004.

έκφραση προσωπικών συναισθημάτων βασίζεται στην ύπαρξη μιας φωνής, σε μια πηγή του συναισθήματος και γι' αυτό το λόγο με τον όρο «λυρικό» προσδιορίζουμε συνήθως το έντονο ή το στιγμιαίο, ενώ η θεματική του ήταν και παραμένει συνδεδεμένη με την καθημερινή προσωπική ζωή του ποιητή-δημιουργού (το ερωτικό συναίσθημα, τη φιλία, την οικογενειακή αγάπη), τη νοσταλγία (της παιδικής ηλικίας, της αλλαγής τοπίου και καταστάσεων που βιώνει), τη συνειδητοποίηση της ανθρωπίνης μοίρας (το γοργό πέρασμα του χρόνου, το άγχος της ζωής, την αναζήτηση του θείου), τον κόσμο (η φύση, η νύχτα, η πόλη, η εργασία, η κοινωνία), το αίσθημα της ομορφιάς (ο θαυμασμός και ο αποτροπιασμός, το καλό και το κακό). Πρόκειται για θέματα τετριμμένα, απλά, αιώνια, θέματα της καθημερινής μας ζωής, θέματα που όλοι σε κάποια δεδομένη στιγμή, συνειδητά ή ασυνειδητά νιώθουμε κι εκφράζουμε.

521

Κάθε λόγος για την ποίηση δείχνει πόσο μεγάλη ανάγκη έχει η καθημερινή μας ζωή από κάτι που υπερβαίνει τα όρια της και που, ταυτοχρόνως, συνιστά το βαθύτερο νόημά της. Κάθε λόγος για την ποίηση εκφράζει τον πόθο για αναζήτηση των άφθαρτων στοιχείων της καθημερινότητας, είτε αυτά βρίσκονται μέσα στο ορατό και απτό της πεδίο, είτε στο αόρατο και φαντασιακό,

θα γράψει ο Η. Κεφάλας (2009, 13) προκειμένου να υποδηλώσει ότι η ποίηση δεν είναι μια διαδικασία ξέχωρη, απόμακρη από τη ζωή, αλλά αντίθετα εντάσσεται στην καθημερινότητά της, στη φύση της ζωής, στην έκφραση και βίωσή της, είναι πανταχού παρούσα. Πρόκειται για μια εσωτερική αδιάλειπτη διαδικασία, που καταλήγει να νοηθεί, να προσληφθεί ποικιλοτρόπως και να εξωτερευθεί².

Αν, αυτήν την εξομολογητική αντίληψη του ποιητή για την ποίηση και τις παραπάνω έννοιες, όπως τις προσδιορίσαμε, τις εφαρμόσουμε στο ποιητικό έργο του Η. Κεφάλα, διαπιστώνουμε ότι τα βασικά στοιχεία που αναδύονται από το ποιητικό του έργο είναι η φύση, με έντονο το σκηνικό του θανάτου και της φθοράς.

² «Με το μυαλό, λοιπόν, να δουλεύει όλη την ώρα ο ποιητής φέρνει στον κόσμο μας το ποίημά του. Άλλες φορές ευρισκόμενος μπροστά από το ποίημά και άλλες ευρισκόμενος πίσω του. Θέλω να πω πως άλλοτε εκμαιεύει ο ποιητής το ποίημά του μέσα από το σκοτεινό πηγάδι, που ανοίγεται μέσα του, και άλλες φορές έρχεται το ίδιο το ποίημα να τον συναντήσει» (Κεφάλας 2007, 68).

Είναι ένα πλούσιο υλικό ονείρων όπου τα μικρά αλλά και τα μεγάλα «θαύματα» της ζωής συμβάλλουν, με τον τρόπο τους, σε κάποια αναστολή της φθοράς, καθώς η μνήμη –άλλο βασικό στοιχείο της γραφής του– συνεπικουρείται από τη θλίψη και την ελπίδα. Καταλαβαίνουμε λοιπόν, ότι ο ποιητής, ως θιασώτης της φύσης, την παρατηρεί αδιάλειπτα και ανασύρει απ' αυτήν θέματα απλά, σαν έντονες χρωματικές αποχρώσεις που ξαφνιάζουν τον αναγνώστη, γιατί το περιεχόμενο των ποιημάτων του είναι απλό και οικείο, που αφορά την ανθρώπινη καθημερινότητα, χωρίς πόζες και προσποιήσεις.

Σκέψου ότι τα λόγια είναι ποτάμια
με ανυποψίαστο βάθος.
Σκέψου τις λέξεις πιο βαθιές από τον ήχο τους
σαν γεφύρια πάνω από τα εσωτερικά τους χάσματα.
Πρόσεξε μη πλανηθείς
από τη φαινομενική διαφάνεια της μουσικής
και συντριβείς καμιά φορά αναπάντεχα
πάνω σε κρούστες που караδοκούν
σε φανταστικές διαθλάσεις του φωτός και του κόσμου
Πρόσεξε εσύ που [...]
Αποκαλύπτεις τις πτυχές
στις τεταμένες επιφάνειες
των επιπέδων.
Ο Ερωτευμένος εσύ
Με τις μακρινές αγχόνες των πραγμάτων.
Τις μαύρες κρύπτες του θεού. (Κεφάλας 1986, 12)

Η φύση, στο σύνολό της, αλλά και στα επιμέρους στοιχεία της αποτελεί τη γενική ατμόσφαιρα και το σκηνικό διάκοσμο για την πνευματική, συναισθηματική και εκφραστική διατύπωση της ποιητής του. Η φύση είναι αυτή που στέκεται αφορμή όχι μόνο να γεννηθεί το ποίημα αλλά και να υποστούν επεξεργασία οι διάφορες εκφάνσεις του, να επαληθευτεί η κινητήρια διαδικασία και να προσφέρει μια ικανοποίηση στον αναγνώστη. Η φύση είναι αυτή που συμβάλλει στην ολοκλήρωση της γλωσσικής διεργασίας της γραφής, που οριστικοποιεί, διαφωτίζει και σφραγίζει το οριστικό σχήμα του ποιήματος, την ερμηνεία ή την αλληγορία των συμβόλων του, είναι αυτή που εκφράζει τον ψυχικό του κόσμο για όσα αισθάνεται, υπομένει, αντιλαμβάνεται. Κι αυτό γιατί προσλαμβάνει τη φύση σαν την πιο σταθερή πραγματικότητα του σύμπαντος, που μεταβάλλεται αργά και που η φθορά της είναι βραδεία, σχεδόν απαρατήρητη σε σχέση με τον άνθρωπο, χωρίς

το παραμικρό ίχνος φόβου ή πανικού. Ίσως γιατί, όπως παρατηρεί ο Κ. Κρεμμύδας, «Ο χρόνος στον Κεφάλα είναι πρωθύστερος», υπάρχει ένα συνεχές παιχνίδι με τις τρεις διαστάσεις του που συνεχώς εναλλάσσονται, με αποτέλεσμα «οι αναμνήσεις καταλήγουν σε ενεστώτα συμπεράσματα και οι σύγχρονες διαπιστώσεις σε μελλοντικές προεκτάσεις» (Κρεμμύδας 2007, 70).

Η θλίψη μου σαν πεταλούδα καταχνιάς
αναστατώνει το δάσος
αφήστε με—
κάθε κόμπος του τραγουδιού
και μια σταγόνα αίμα
κι όσο που να τελειώσει το τραγούδι
τελειώνει κι η ζωή μου (Κεφάλας 2003, 46).

523

Ίσως γιατί ο χρόνος είναι το στοιχείο εκείνο που του διδάσκει τη σοφία, τη γνώση, αυτό που του επιτρέπει να δει ξεκάθαρα, να συλλάβει και να κατανοήσει την απλή του μορφή:

Κάποια στιγμή πικράθηκα και μίσησα τον χρόνο. Όποια στιγμή τον ένιωθα, του γύριζα την πλάτη, όποια στιγμή τον συναντούσα σαν κλέφτης πάντα έφευγα κι όλο τον προσπερνούσα. Με την ιδέα ότι κάποια στιγμή θα γλίτωνα από εκείνον βαυκαλιζόμουν άστατος. Αργά, πολύ αργά κατάλαβα πως, με το λάθος μου εκείνο, αυτός ήταν που κέρδιζε το στοίχημα, αυτός, που του γινόταν το παιχνίδι, ήταν. (Κεφάλας 2003, 53)

Διαβάζοντας κανείς τα ποιήματά του, αντιλαμβάνεται ή μάλλον διαισθάνεται ότι έχει να κάνει μ' έναν ποιητή που έχει ήδη κατακτημένους εκφραστικούς τρόπους, που έχει εντοπίσει τις απροσδιόριστες δυνάμεις που τον κινητοποιούν ποιητικά και τον ωθούν προς την έκφραση και την επικοινωνία. Το στοιχείο, ωστόσο, που τον διακρίνει και που πρέπει να επισημανθεί είναι η εκ μέρους του αποδοχή της καλυμμένης προσωπικής έκθεσης. Χωρίς αναστολές, χωρίς εξομολογητική διάθεση, χωρίς αμφισβήμια ή τις ασάφειες του μεταμοντερνισμού, φανερώνει μέσω στοιχείων της φύσης, τους μύχιους πόθους του, τις ενδόμυχες ανησυχίες και τις αγωνίες του.

Αυτό το δέντρο είναι ένα χέρι
Που μας εκλιπαρεί να το προσέξουμε
Γι αυτό θωπεύει τ' άδεια μάτια μας
Με τη ωθηρή φυλλοροή του. (Κεφάλας 2010, 56)

Σ' αυτό βοηθάει η μνήμη, άλλο ένα στοιχείο που συνεχώς ο Η. Κεφάλας χρησιμοποιεί προκειμένου να αναπτύξει ένα είδος ποιητικής διαισθαντικότητας στην πρόθεσή του να διατυπώσει λεκτικά την πνευματική και ψυχολογική του υπόσταση. Η μνήμη είναι για τον ποιητή η κατ'εξοχήν ιδιότητα που του επιτρέπει να συνδυάζει τα προσωπικά του αισθήματα με όσα η ποικιλόμορφη φύση του παρέχει. Είναι το καταφύγιο απ' όπου αντλεί, ενεργοποιεί και διοχετεύει σκέψεις, εικόνες, συναισθήματα, καταστάσεις στην καταγραφή της ποιητικής του τέχνης. Η μνήμη δεν αποτελεί έναν απλό συνδετικό κρίκο μεταξύ δύο χρονικών διαστάσεων, αλλά κι ένα στοιχείο που βοηθάει την λυρική έκφραση ή την εικαστική υπόσταση του ποιήματος όπως π.χ. στο ποίημα «Το δέντρο της πεδιάδας» όπου η εκφραστική διατύπωση του κυκλικού στοιχείου, συντελείται χάρη στη μνήμη:

Ομίχλη, ομίχλη απλώνεται πυκνή, βυθίζοντας ανοίκεια
τις λέξεις μου στη νάρκη, αλλά τα μάτια στρέφω στο βορρά.
Ξέρω, μακριά, ορθώνονται τα σκοτεινά βουνά με την
κυρτή τους ράχη, σαν λιωτό κερί, να δένει τον ορίζοντα.
Πίσω από τα βουνά απλώνεται η παλιά πεδιάδα· κοντά
στην ξεχασμένη λίμνη της είναι ένα δέντρο μοναχό· στις
ρίζες του θαμμένον έχει τον παππού.
Θρέφει τη μνήμη του το δέντρο από τη μνήμη του παππού
κι ο μυθικός παππούς βαστά γερά τις ρίζες σαν χαλινάρι
αλόγου, σαν δίχτυ που 'ριξε στον πάνω κόσμο.
Φυσά ο άνεμος το δέντρο, παίρνει τα μαραμένα φύλλα
του, τα φέρνει πάνω απ' τα βουνά, στην άκαρδη ομίχλη τα
σκορπάει, πιάνω τ' αρχαία χαιρετίσματα, νερό και χώμα, κι
αχός κουβέντας ασυλλάβιστης, φωνάζω.
Έρχομαι, φεύγω, θα γυρίσω, σε λίγο είμαι πάλι πίσω· δεν
αργώ (Κεφάλας 1989, 9)

ενώ όταν η μνήμη παύει να είναι περιγραφική, αναλυτική, λεπτομερής, τότε η ποίηση προσλαμβάνει έναν χαρακτήρα απολογητικό, όπως είναι τα Χάικου, όπου η μνήμη επιλέγει χαρακτηριστικές καταστάσεις ή ειδικά συναισθήματα που αποτυπώνονται κι αποδίδονται με μια πολυσημειωτική διάθεση (Λαδογιάννη 2007, 74-76):

Χαρτιά, μολύβια
κι ατέλειωτο ποίημα.
Το τσάι κρύο.

Πότε τά 'ζησα;
Σκόρπια χρόνια σαν φύλλα.
Πότε τά 'χασα (Κεφάλας 2005, 64)

Η ακόμα στην τελευταία του ποιητική συλλογή:

Παγώναν τα βατόμουρα στις κορυφές των βάτων
Μικρές λιμνούλες φούσκωναν στις πλάτες των προβάτων
Κι εγώ έστεκα μόνος βουβός στις πύλες των αβάτων.
(Κεφάλας 2010, 49)

525

Η μνήμη για τον Η. Κεφάλα είναι το στοιχείο εκείνο που επιβάλλει την επώδυνη διαδικασία της μεταμόρφωσης της σιωπής σε λόγο απλό, σεμνό, ρυθμικό. Γι αυτό και η θλίψη του είναι ελεγχόμενη, η οδύνη νηφάλια, ο κόσμος, αν και απειλητικός και μονόχρωμος στην καθημερινότητα, αποκτά μια εναλλαγή χρωμάτων, χάρη στην απόσταση που υπάρχει μεταξύ της κατάστασης που έζησε και της έκφρασής της. Στα ενδιάμεσα η μνήμη πρόλαβε και οριοθέτησε το δικό της χώρο, συνέθεσε ένα προσωπικό της μύθο, έστησε μια δική της ταυτότητα, που ανταποκρίνεται στον τρόπο εικονοποίησης των σκέψεων και των αισθημάτων του, που ταιριάζει στην ιδιοσυγκρασία της ιδιαιτερότητας της γραφής του. Γι αυτό και καταφεύγει στο μοτίβο της νύχτας, της «ευφορικής νύχτας» (Βουτσινά 2007, 78) την οποία ανάγει σε σύμβολο αδιευκρίνιστων συνειδητοποιημένων καταστάσεων ή σκέψεων, σε αλληγορία της θλίψης ή του πόνου για τη φθορά των ανθρώπων και των αντικειμένων, σε απόμακρη εικόνα της νοσταλγίας ή της μελαγχολίας του χρόνου που φεύγει με τις ανεκπλήρωτες επιθυμίες, σε αίσθημα της μοναξιάς και της εγκατάλειψής του τη στιγμή της δημιουργίας, αναμένοντας φως ή ελπίδα, στο δύσκολο και τραγικό του ρόλο ως έμμεσος μεσολαβητής μεταξύ ποιήματος και αναγνώστη, στην υπαρξιακή σκληρή πραγματικότητα.

Δώδεκα τα μεσάνυχτα στο ξύλινο σπίτι [...] ανοίγουν τα μυστικά συρτάρια και βγαίνουν οι παλιές φωτογραφίες με τα κίτρινα πρόσωπα. Τα παλιά γραφτά αρχίζουν να φωνάζουν Τα θαμμένα τους λόγια. (Κεφάλας 1984, 22)

Ο ρόλος της δημιουργικής νύχτας, όπου ο ποιητής, σαν αρχαιολόγος ανακαλύπτει κόσμους παλαιούς, θαμμένους θησαυρούς, απροσδιόριστες στιγμές που συνειδητοποιούνται και κατα-

νοούνται διαφορετικά πλέον. Με την πάροδο του χρόνου η νύχτα και το σκοτάδι παραχωρούν τη θέση τους σε άλλα μοτίβα, η εικόνα των οποίων επεικονίζει ή συμβολίζει πάντα μια πάγια φευγαλέα κατάσταση που η μνήμη και η παρατηρητικότητα της φύσης βοηθούν τον ποιητή να διακρίνει ένα φως, να βρει μια λύση, να συλλάβει μια ελπίδα στο κλειστό και τραγικό υπαρξιακό υπόστρωμα της ανθρωπίνης φύσης: «Μ' αυτό το δέντρο-δάχτυλο σηκώνει η γη τον δείκτη της ζητώντας να μιλήσει», θα πει στο ποίημα του «Το Κυπαρίσσι» (Κεφάλας 2003, 59).

Μια μέρα χειμωνιάτικη είναι όλα τα πράγματα που
αναβλήθηκαν
Και που τα πιο πολλά δεν πρόκειται να γίνουν ποτέ
Μια μέρα χειμωνιάτικη πρέπει να σμίξουμε γρήγορα
Να αγκαλιαστούμε σφιχτά και να επωάσουμε την άνοιξη
(Κεφάλας 2010, 58)

Ο αναγνώστης των ποιημάτων του αντιλαμβάνεται ότι έχει να κάνει μ' έναν ποιητή που διαθέτει μια έμφυτη ικανότητα να εκφράζει εικόνες που ανταποκρίνονται στα συναισθήματα που τον διακατέχουν. Αυτή όμως η ιδιότητα καλλιεργείται μέσω της φαντασίας και του ύφους. Η μεν φαντασία τον βοηθάει να μετέρχεται τους διαφορετικούς τρόπους της καθημερινής πραγματικότητας, προκειμένου να υπεκφεύγει από πράγματα και καταστάσεις που δεν τον αφορούν ή τον ενοχλούν. Τον εφοδιάζει επίσης με μεθόδους σταθερές που του επιτρέπουν να αποφεύγει ανεπιθύμητες καταστάσεις, να αντιστέκεται σε βολικές εκδοχές, να ανακαλύπτει στη φύση ιδιότητες σοφίας, ηρεμίας και αυτοκατανόησης, ιδιότητες που ανατρέπουν τη σημερινή αστική αντίληψή της.

Και τα λόγια μου τρέχουν όλα πάνω στο νερό. (...)
Στην ένδεια περιέρχομαι των ξοδεμένων μου ψιθύρων.
Ω μέρες της ατέρμονης σιωπής
Εδώ είμαι. (Κεφάλας 2010, 65)

Κι αυτή του η στάση μ' αυτή την τεχνική συγκλίνει απόλυτα με το ρόλο που προσδίδει στον ποιητή ο Η. Κεφάλας. Τον θέλει «συνείδηση που οράται» κι όχι εγκεφαλικό δημιουργό «σημαινόντων χωρίς σημαινόμενα» (Κάσσοσ 2007, 80-81), γιατί αντιλαμβάνεται την ποίηση ως μεταλλαγή του κόσμου σε λόγο κι όχι ως ένα απλό πνευματικό εύρημα. Η ποίηση γι αυτόν είναι μια πληθωριστική εκφραστική εικονοποιία που στοχεύει στην καταγραφή της θαυμαστής συνοχής του εσωτερικού και εξωτερικού

κόσμου, στην αρμονία της φύσης και της συνείδησης του ατόμου, στη συνοχή ψυχής και πνεύματος. Χαρακτηριστικό είναι το ποίημά του, «Προιούσα ποίηση»:

Συνήθως τα ποιήματα τα ζει ο ποιητής όταν τα γράφει
μα τώρα
πώς να το γράψω εγώ το ποίημα
που πρόλαβα και τό 'ζησα
μέσα στ' ανύμνητα μεσάνυχτα
όταν περνώντας απ' το ξύλινο γεφύρι
είδα να καθρεπτίζονται μαζί μες στα νερά
η καπνισμένη λεύκα
ο κίτρινος φτελιάς
και το χρυσόθαμπο φεγγάρι

ω συντριβάνι από διάττοντες
ζώσες ψυχές που γδύνεστε την ύλη
γράψατε πύρινα τα τόξα σας
μέσα στην ξαφνική ταχύσβηστη ροή σας. (Κεφάλας 2003, 47)

Το ποιητικό ύφος που ο Η. Κεφάλας με ιδιαίτερη προσοχή καλλιεργεί, του δίνει την ευκαιρία να φορτίζει τις λέξεις που χρησιμοποιεί με την κατάλληλη συγκίνηση που τον διακατέχει την ώρα της ποιητικής διαδικασίας, καθιστώντας τες φορείς των όσων κοινοποιεί. Ποιητής της φύσης ή της υπαίθρου θα λέγαμε καλύτερα, ο Η. Κεφάλας εξυμνεί την φύση έμμεσα. Όντας γνώστης του αστικού περιβάλλοντος, προβάλλει το γλωσσικό οπλοστάσιο της υπαίθρου που έχει άμεση σχέση με την φύση, προκειμένου να ευαισθητοποιήσει τον προβληματισμό των συμβάντων και των καταστάσεων που διαδραματίζονται κυρίως στο αστικό μας περίγυρο. Και το επιτυγχάνει μ' ένα λόγο όπου η συγκίνηση καλύπτεται από την θαυματουργή παρέμβαση της φύσης. Μεταποιώντας σκέψεις, αισθήματα, τυχαία συμβάντα, συναντήσεις, παρουσίες και απουσίες προσώπων –που ο ποιητής αντιμετωπίζει σαν ενσαρκωμένα ονόματα– σε στιγμές της εσωτερικής και εξωτερικής ζωής, της ατομικής και της κοινωνικής, κοινοποιεί τις βαθύτερες αγωνίες του, εγγράφει τις προσδοκίες του και εξομολογείται τις απογοητεύσεις του.

Είπα ότι συμφώνησα καθώς αναμετρούσα
Τα κατά νου εγκόλπια της ματαιότητας. (Κεφάλας 2010, 70)

Γενικά, ο ποιητής διακατέχεται από την βεβαιότητα ότι η ποίηση είναι μια σκοτεινή διαδικασία, που έχει ως σκοπό μια απλή και

πανάρχαια θυμοσοφική στάση ζωής³: το δίδαγμα της φύσης. Παρ' όλο που η κριτική του βασίζεται στην υπεράσπιση του ατόμου, του οποίου η κυριαρχία απειλείται από την ασυγκράτητη εισβολή του πλήθους στη σύγχρονη ζωή, δεν πρόκειται για πολιτιστικό ελιτισμό εκ μέρους του, αλλά για την πεποίθησή του ότι η αληθινή κουλτούρα δεν έχει περιφερειακά ή εθνικά σύνορα, αλλά οικουμενική κληρονομιά, και κατά συνέπεια η σκέψη του είναι βαθιά αντιεθνικιστική. Η στάση του αυτήν τον διαφοροποιεί από τη γενιά του:

Η γενιά του '80 πρέπει να δείξει ενσυνειδήτως πλέον στη σημερινή κοινωνία αυτό που ασυνειδήτως κατέγραψε και καταγράφει μέσα στο έργο της. Να προτείνει ξεκάθαρα ότι όλοι μας έχουμε ένα ανυπέροχο χρέος: να υπερασπιστούμε το δικαίωμά μας να είμαστε διαφορετικοί, να είμαστε δηλαδή ο εαυτός μας. Η γενιά του '80 θα πρέπει να σπάσει και να διασκορπίσει αυτά τα πανομοιότυπα «ανθρωπάκια», τα οποία ο διορατικός Γαϊτής μας έδειξε ποικιλοτρόπως ότι επέρχονται. (Κεφάλας 2009, 290)

Αναζητώντας λοιπόν την πρωτοτυπία και κυρίως έχοντας ως κύριο μέλημα την αποπροσωποίηση του ατόμου, το ποιητικό υποκείμενο ανακαλύπτει τη φύση, διδάσκεται απ' αυτήν, τη μιμείται. Έτσι εξηγείται και η πολλαπλή χρήση υλικών του ονείρου στην οποία ο ποιητής προσφεύγει για να εκφράσει το αδύνατο, να υπερβεί τον κόσμο και να περάσει στην αόρατη πλευρά του χρόνου, να διαπιστώσει θαύματα και υπερφυσικές συναντήσεις, να διακρίνει δυνάμεις που του επιτρέπουν να διεισδύσει στα ενδότερα της ποιητικής διαδικασίας, να αποδείξει στους ζώντες την αθέατη από τους πολλούς δύναμη όσων απεδήμησαν. Στην ουσία, ο Η. Κεφάλας επιχειρεί να συμπτύξει δύο κόσμους –τον υπέρτατο ή τον μεταφυσικό και τον κοσμικό ή συμπαντικό– σε έναν και μοναδικό, στον φυσικό. Στην προσπάθειά του αυτή προσεγγίζει τη φύση, τη συγκρίνει με τον άνθρωπο

³ Το θεωρητικό του πλαίσιο το διαπιστώνει κανείς στο δοκίμιό του, *Το Χαμένο Ποίημα. Κείμενα για την ποίηση* (2009), που περιλαμβάνει δεκαπέντε κείμενα-άρθρα για την ποίηση, είκοσι έξι κριτικές για δεκαεπτά σύγχρονους Έλληνες ποιητές και τρία κείμενα, όπου ξεχωρίζει τη θέση του από την ποιητική γενιά του '80 και προσδιορίζει το «ιδιωτικό όραμα». Η έννοια της μάζας στον Η. Κεφάλα δε συμπύπτει καθόλου με εκείνη της κοινωνικής τάξης, ειδικά στον ορισμό που δίνει σ' αυτήν ο μαρξισμός.

προκειμένου να ικανοποιηθεί το υπαρξιακό πρόβλημα της ζωής, πέρα από το θείο, πέρα από τον ορθολογισμό, πέρα από την εγκατάλειψη και τη σιωπή για τα αιώνια προβλήματα της ύπαρξης:

Βρέχει στον λόφο και τα πρόβατα βελάζουν.
Στη ράχη τους κουβαλούν τα παιδικά μου δάκρυα.
Χρυσές μεμβράνες έχει η τρυφερή βροχή
και στο μαγνάδι της σαν έμβρομο με τυλίγει.
Η μνήμη λιώνει σαν τη λάσπη του βουνού.
Μέσα στις κόχες της χρόνια πικρά κουρνιάζουν. (Κεφάλας 2007, 66)

529

Επιδιώκει τη συνύπαρξη ή την αλληλοσυμπλήρωση των δύο αυτών κόσμων· θέλει να τους εντοπίσει και να τους εκφράσει μέσω της φύσης όπου ανακαλύπτει την αλληλοενέργεια χρώματος και φωτός, την εναλλασσόμενη αίσθηση του τοπίου, από την αυγή έως το σούρουπο που, παραμένοντας όμως πάντα ακλόνητη, σιβυλλικά σιωπηλή, υποδεικνύοντας στην εφήμερη κυριαρχία του ανθρώπου το θάνατο και την θλίψη, τη χαρά της ζωής και την ελπίδα της ανανέωσης.

Κι όταν ξυπνήσω στο αλλού
Να είμαι κάτι το καινούριο
Το συνταρακτικά αδοκίμαστο παρθένο υλικό
Το αποκαθαρμένο. (Κεφάλας 2010, 78)

Με βάση αυτήν την θεωρητική προσέγγιση και με τη συνδρομή της μνήμης, η θαλπωρή της παιδικής ηλικίας ή το παρελθόν, με την εμπειρία της ώριμης ηλικίας ή το παρόν, συντελούν ώστε να υπερβούν τα οποιαδήποτε ψυχικά εμπόδια, τα οποία αποδεσμεύονται από τη θνητή τους φύση και ταυτίζονται με τη φύση-σύμπαν. Γι αυτό και οι νεκροί δε λησμονιούνται, αλλά ούτε προκαλούν πόνο με την απουσία τους. Ενσαρκώνονται ως αόρατες παρουσίες που συνεχίζουν να επιβλέπουν την εγκόσμια ζωή, να τη ρυθμίζουν παρηγορητικά, να εμπνέουν ως λανθάνουσα ή μη συνειδητοποιημένη παράδοση, την αδιάλειπτη μονοτονία της καθημερινής ζωής, που με τη σειρά της ανακυκλώνει, όπως ακριβώς και η φύση, συνήθειες και καταστάσεις, τις οποίες «χρωματίζει» ελάχιστα και τις περιβάλλει με τον μανδύα της σύγχρονης ζωής. Λειτουργώντας μ' αυτόν τον τρόπο, ο Η. Κεφάλας προσπαθεί να ερμηνεύσει τις διάφορες εκδοχές της αιωνιότητας, με το πνεύμα του να κινείται ανάμεσα στο παρελθόν και στο παρόν, μερικές φορές και στο μέλλον, με

αποτέλεσμα να προκύπτει ένα μείγμα ποιητικού λόγου όπου η νοσταλγία, η πίκρα, η θλίψη αλλά και η ελπίδα είναι άρρηκτα συνδεδεμένες μεταξύ τους. Ακόμα κι όταν αναφέρεται στην δημιουργία του ποιήματος:

530

Κι όμως το ποίημα έτρεμε ανάερο
Και το σκοτάδι έπεφτε σαν χαλαρή βροχή.
Έπεφτε το σκοτάδι πύκνωνε
Και το αναθρώσον ποίημα χανόταν λίγο-λίγο
Για μια στιγμή αστραπής μέσα μου γύριζε
Κι ύστερα πάλι έσβηνε λιωμένο
Σαν μέταλλο ακατανόητης εξόρυξης
Σαν μάταιο μείγμα ανάνηψης και θλίψης. (Κεφάλας 2010, 80)

Αυτός ο ιδιότυπος λυρισμός είναι αποτέλεσμα της παρατηρητικότητα του ποιητή προς την φύση, που του εμπνέει θέματα καθημερινά κι απλά και που πάντα τα εντάσσει στο δημιουργικό του σύμπαν. Για τον Η. Κεφάλα, το σημαντικό δεν βρίσκεται στο δύστροπο και σύνθετο, αλλά στο λιτό και κατανοητό, στο απτό και άμεσο, στο φωτεινό κι όχι στο σκιώδες ή μυστηριώδες. Η γοητεία της τέχνης του εντοπίζεται βασικά στην καθαρότητα των εικόνων και στο γεγονός ότι ο κατά βάση δραματικός βιωτικός πυρήνας της ποίησής του μεταλλάσσεται χωρίς έντονες συγκρουσιακές καταστάσεις, χωρίς καταθλιπτικές διαψεύσεις επιθυμιών, χωρίς τραγικές ματαιώσεις προσδοκιών. Αντίθετα το ύφος του με έναν χαμηλότονο λυρισμό συνδυάζει τη συμπυκνωμένη έκφραση του βιώματος και την εκτόνωση του έντονου ψυχοσυναισθηματικού κόσμου του, με αποτέλεσμα ο αναγνώστης να διακρίνει, συναισθηματικά, ένα μετριασμένο βίωμα και ταυτόχρονα να διαπιστώνει, εγκεφαλικά, την έντονη υπόστρωση του.

Η ποίηση μονίμως σε καλεί· όμως λίγες φορές ακούς και πας· κι ακόμα λιγότερες φορές τη βρίσκεις· όμως αλίμονο αν δεν πας ποτέ.
Η ποίηση είναι διάθεση. Γι αυτό και προηγείται πάντων.
(Κεφάλας 2010, 81)

Αυτή η εμμονή του Η. Κεφάλα να μη διογκώνει ή να μην αλλοιώνει τα χαρακτηριστικά της φύσης ή οποιαδήποτε άλλα μα να παραμένει πιστός στην πραγματική διάσταση των τοπίων, των γεγονότων, των καταστάσεων, δηλαδή να μην προσφεύγει στον εξπρεσιονισμό –τεχνική δημοφιλής στη σύγχρονη νεοελληνική ποίηση– τον καθιστά όχι μόνον αναγνωρίσιμο,

αλλά και πρωτότυπο. Κι αυτό γιατί, όπως παρατηρεί ο Θ. Πυλαρινός «θυμολογία και φιλοσοφία ανάγονται σε κοινά αίτια, την επίμονη και αταλάντευτη επιζήτηση του ανθρώπου να γνωρίσει την αρχή ή καλύτερα το προ της ιστορικής αρχής του και περισσότερο τα του αφανούς τέλους του και, κυρίως, τα μετά από αυτό» (Πυλαρινός 2007, 96).

Ο Κεφάλας δεν επηρεάζεται από τις εικόνες του πένθους του Σαχτούρη ή του θανάτου του Ν. Δ. Καρούζου, ή ακόμη από την φαντασμαγορία του Παπαδίτσα. Ούτε ποτέ αποδέχθηκε να γίνει συνοδοιπόρος «με την εγωκεντρική και εσωστρεφή διάθεση της νεότερης ποίησης» (Κούγκουλου 2007, 102). Στην ποίησή του διακρίνουμε έναν πόνο βουβό, μια λύπη, όχι τόσο για το ποιητικό εγώ, αλλά για την «ανθρώπινη μονάδα» που δεν «αναβιβάζεται σε κυριαρχική θέση έναντι του πλήθους» (Κεφάλας 2009, 296). Διαπιστώνουμε μια γλωσσοκεντρική κατεύθυνση που αν και τείνει προς το υπέρτατο, προς κάτι το θαυμάσιο, πέρα από το θαύμα της φύσης, στην ποίησή του όλα (σύμβολα, συνειρμοί, όνειρα, καταστάσεις, συναισθήματα) έχουν διαστάσεις ανθρώπινες. Και συμβαίνει αυτό γιατί κατά βάθος ο Η. Κεφάλας δεν πιστεύει στο όραμα της παγκόσμιας πολιτιστικής βιομηχανίας και της αισθητικής, που πολλοί σύγχρονοι ποιητές ευαγγελίζονται, αλλά υποστηρίζει, έμμεσα, τον αυστηρό περιορισμό μιας γραφής, ικανής να μας προσφέρει όραμα για το παρόν.

Δίπλα σε κάθε σκέψη στέκεται η Ποίηση για να τη διαψεύδει.

Τι είναι Ποίηση; Όποιος την εννόησε δεν ξαναμίλησε ποτέ.
(Κεφάλας 2010, 82)

Βιβλιογραφία

- KASSOS 2007. Βαγγέλης Κάσσος, «Περί του ποιητικού βλέμματος. Η περίπτωση του Ηλία Κεφάλα». *Μανδραγόρας* 36, 80-81.
- ΚΕΦΑΛΑΣ 1984. Η. Κεφάλας, *Μεταλλαγή στο Απροσδόκητο*, Αθήνα: Θεωρία.
- 1986. Η. Κεφάλας, *Τα Φύλλα του νερού*. Αθήνα: Θεωρία.
- 1989. Η. Κεφάλας, *Σκοτεινός μαγνήτης*. Αθήνα: Άλως.
- 2003. Η. Κεφάλας, *Τα Μνήστρα της Αβύσσου*. Αθήνα: Εκδ. Γαβριηλίδης.
- 2005. Η. Κεφάλας, *Σιωπητήριο χιονιού*. Αθήνα: Εκδ. Γαβριηλίδης.

— 2009. Η. Κεφάλας, *Το Χαμένο ποίημα. Κείμενα για την ποίηση*. Αθήνα: Λόγειον.

— 2010. Η. Κεφάλας, *Το Δέντρο που έγενθε τη βροχή και τραγουδούσε*. Αθήνα: Ροές.

ΚΟΥΓΟΥΛΟΥ 2007. Θανάσης Β. Κούγκουλου, «Συνηγορία του “ιδιωτικού οράματος”. Ο Ηλίας Κεφάλας και η κριτική για την ποιητική γενιά του 1980». *Μανδραγόρας* 36, 101-104.

532

ΛΑΔΟΥΙΑΝΝΙ 2007. Γεωργία Λαδογιάννη, «Η λυρική φυσιογνωμία της ποίησης του Ηλία Κεφέλα». *Μανδραγόρας* 36, 71-76.

ΡΥΛΑΡΙΝΟΣ 2007. Θεοδόσης Πυλαρινός, «Όνειρα και ονειροφантаσίες. Ερμηνευτική προσέγγιση της πεζογραφίας του Ηλία Κεφέλα». *Μανδραγόρας* 36, 95-100.

ΒΟΥΤΣΙΝΑ 2007. Αντιγόνη Βουτσινά, «“Οι ματωμένες ώρες της νύχτας” στην ποίηση του Ηλία Κεφέλα». *Μανδραγόρας* 36, 77-79.